

UDC: 343.37(045)(575.1)

SHAXSNING OZODLIGIGA QARSHI JINOYATLAR OBYEKTI

Qurbonov Davlat Ravshanovich,

Sh. Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Yuridik fakulteti Maxsus huquqiy fanlar kafedrası mudiri,
yuridik fanlar nomzodi, dotsent
ORCID: 0000-0003-4475-0465
e-mail: davlatkurbanov73@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada fuqarolarning asosiy konstitutsiyaviy huquqlaridan biri hisoblangan shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning obyekti bilan bog'liq masalalar ilmiy-nazariy tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotning maqsadi shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarga umumiy tavsif berish, ularning ijtimoiy xavfliligini yoritish, mazkur toifadagi qilmishlar tarkibida jinoyat obyektni tahlil qilish va xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Barcha davrlarda inson hayoti, erkinligi va ozodligini turli g'ayriqonuniy qilmishlardan muhofaza qilish dolzarb va muhim masala bo'lib kelgan. Shu sababdan mamlakatimiz qonunlarida insonning mazkur huquq va manfaatlari muhofazasiga alohida e'tibor berilgan. Chunonchi, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida shaxs, uning huquq va erkinliklari jinoyat-huquqiy muhofaza obyektlari doirasiga kiritilgan bo'lib, JKning 135–141-moddalarida shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar uchun javobgarlik belgilanganligi shaxsning ozodligi bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlar jinoyat qonuni bilan muhofaza qilinishining alohida ahamiyat kasb etishidan dalolat beradi. Ushbu tadqiqot ishida shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning turlari, ularning umumiy, maxsus, turdosh va bevosita obyektlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida milliy va xorijiy olimlarning qarashlari, tegishli normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan normalar mazmuni yoritilgan va har bir masala yuzasidan muallifning xulosalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: shaxsning ozodligi, erkinlik, jinoyat tarkibi, jinoyat obyekti, ijtimoiy munosabatlar, shaxsning sha'ni va qadr-qimmat, umumiy obyekt, maxsus obyekt, turdosh obyekt, bevosita asosiy obyekt, bevosita qo'shimcha obyekt, bevosita fakultativ obyekt.

ОБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СВОБОДЫ ЛИЧНОСТИ

Курбонов Давлат Равшанович,

кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой «Специальные
юридические науки» юридического факультета
Самаркандского государственного университета им. Ш. Рашидова

Аннотация. В данной статье представлен научно-теоретический анализ вопросов, связанных с объектом преступлений против свободы личности, которая считается одним из основных конституционных прав граждан. Целью данного исследования является дать общую характеристику преступлениям против свободы личности, выделить их общественную опасность, проанализировать объект преступления в данной категории деяний и сделать выводы. Защита жизни и свободы человека от различных противоправных действий во все времена была актуальной и важной задачей. По этой причине в законодательстве нашей страны особое внимание уделяется защите этих прав и интересов человека. Например, в Уголовном кодексе Республики Узбекистан человек, его права и свободы отнесены к сфере объектов уголовно-правовой охраны, а в статьях 135-141 Уголовного кодекса определяется ответственность за преступления против свободы, честь и достоинство человека, что указывает на их особую важность. В данной исследовательской работе анализируются виды преступлений против свободы личности, их общий, специальный, смежный и непосредственный объекты. В процессе исследования использовались исторический, систематический, логический (анализ, синтез), сравнительно-правовой, методы анализа практики применения закона научного познания. В результате исследования были уточнены взгляды отечественных и зарубежных ученых, содержание норм, определенных в соответствующих нормативно-правовых документах, а также изложены авторские выводы по каждому вопросу.

Ключевые слова: свобода личности, вольность, состав преступления, предмет преступления, общественные отношения, честь и достоинство личности, общий предмет, особый предмет, однородный предмет, прямой основной предмет, прямой дополнительный предмет, прямой факультативный предмет.

OBJECT OF CRIMES AGAINST PERSONAL LIBERTY

Kurbanov Davlat Ravshanovich,

Head of the Department of "Special Legal Sciences"

of the Faculty of Law, Samarkand State University named after Sh.Rashidov,

Candidate of Legal sciences, Associate Professor

Abstract. This article presents a scientific and theoretical analysis of issues related to the object of crimes against the freedom of a person, which is considered one of the main constitutional rights of citizens. The purpose of this study is to give a general description of crimes against the freedom of the person, to highlight their social danger, to analyze the object of crime in this category of acts, and to draw conclusions. Protection of human life, liberty, and freedom from various illegal acts has been an urgent and important issue at all times. For this reason, the laws of our country pay special attention to the protection of these human rights and interests. For example, in the Criminal Code of

the Republic of Uzbekistan, a person, his rights and freedoms are included in the scope of objects of criminal law protection, and in Articles 135-141 of the Criminal Code, responsibility for crimes against the freedom, honor, and dignity of a person is defined and this indicates particular importance. In this research work, the types of crimes against the freedom of a person, and their general, special, related, and direct objects are analyzed. Historical, systematic, logical (analysis, synthesis), and comparative-legal methods of analysis of the practice of applying the law of scientific knowledge have been used in the research process. As a result of the research, the views of national and foreign scientists, and the contents of the norms defined in the relevant regulatory legal documents have been clarified, and the author's conclusions on each issue have been stated.

Keywords: *freedom of the person, liberty, structure of the crime, object of a crime, social relations, honor and dignity of the person, general object, special object, similar object, direct main object, direct additional object, direct facultative object.*

Kirish

Shaxsiy erkinlik, ozodlik insonning uzviy huquqlaridir. U har kimda tug'ilgan paytidan boshlab boshqa tabiiy huquqlar bilan birga paydo bo'ladi. Har bir inson faqat qonunda belgilangan asos va tegishli tartib-taomillarga muvofiq ozodlikdan mahrum qilinishi, qamoqqa olinishi yoki hibsdan saqlanishi mumkin [1, 56-b.]. Bu konsepsiya 1992-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'z aksini topgan. Asosiy qonunimizda insonning asosiy huquq va erkinliklari orasida erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqi ham e'tirof etilgan. Hech kim qonunga asoslanmagan holda hibsga olinishi yoki qamoqda saqlanishi mumkin emas (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25-moddasi). Jinoyat sodir etganlikda ayblanayotgan har bir shaxsning ishi sudda qonuniy tartibda, oshkora ko'rib chiqilib, uning aybi aniqlanmaguncha u aybdor hisoblanmaydi. Sudda ayblanayotgan shaxsga o'zini himoya qilish uchun barcha sharoitlar ta'minlab beriladi. Shaxsning daxlsizligi, shaxsiy erkinlik to'g'risidagi konstitutsiyaviy qoidalar jinoyat huquqi normalari bilan ta'minlanadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi Maxsus qismining VI bobida shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar uchun javobgarlik belgilangan. Amaldagi Jinoyat kodeksi Maxsus qismining "Shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar" bobida shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning quyidagi to'rtta turi uchun javobgarlik nazarda tutilgan: odam savdosi (135-modda), ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilish (136-modda), odam o'g'irlash (137-modda) va zo'rlik ishlatib g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish (138-modda).

JK 135-141-moddalarida shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar uchun javobgarlik belgilanganligi shaxsning ozodligi bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlar jinoyat qonuni bilan muhofaza qilinishining alohida ahamiyat kasb etishidan dalolat beradi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-avgustdagi "Odam savdosiga qarshi kurash to'g'risida"gi qonuni (yangi

tahrirda), O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-iyuldagi Odam savdosi va majburiy mehnatga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi PF-5775-son farmoni, Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 8-fevraldagi Odam savdosidan jabrlangan yoki odam savdosidan jabrlangan deb taxmin qilinayotgan shaxslarni milliy darajadagi qayta yo'naltirish tizimini tasdiqlash to'g'risidagi 60-son, 2021-yil 22-noyabrdagi Odam savdosi sohasidagi jinoyatlar to'g'risidagi ma'lumotlarning yagona axborot bazasini yuritish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi 708-son qarorlari qabul qilinganligi, o'tgan yaqin davr oralig'ida O'zbekiston Respublikasida Bolalarning boshqa mamlakatlarga o'g'irlab olib ketilishining fuqarolik jihatlariga to'g'risidagi Haaga konvensiyasi, Odam savdosi va uchinchi shaxslar tomonidan fohishalikdan foydalanishga qarshi kurash to'g'risidagi, Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash to'g'risidagi konvensiyalarning ratifikatsiya qilinganligi shaxsning ozodligi va xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq muammolar kun tartibidagi eng dolzarb masalalardan ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiq etilishi mo'ljallanayotgan, ya'ni shaxsni g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilganlarning harakatlarini kvalifikatsiya qilishdagi qiyinchiliklar, asosan, mazkur jinoyatlarning ko'pincha shaxsga qarshi boshqa og'ir qilmishlar (jabrlanuvchi yoki o'zga shaxslarni qasddan o'ldirish), shuningdek, tovlamachilik, nomusga tegish bilan birga sodir etilishida namoyon bo'ladi. Mazkur turdosh jinoyatlar oqibatida jabrlanuvchiga jismoniy, ruhiy shikast yetkazilishi ularning ijtimoiy xavflilik darajasini keskin oshiradi, o'z navbatida, ushbu holatlarda jinoyat obyektni to'g'ri baholash va jinoyatni to'g'ri kvalifikatsiya qilishda qator qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Yuqorida sanab o'tilgan jinoyat tarkiblarining barchasi jinoyatning ayni bir obyektiga ega: bu – shaxsning ozodligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlardir. Mazkur birlashtirish nazariy va amaliy nuqtayi nazardan qay darajada asosli ekanligini jinoyatning obyekti tushunchasini tahlil qilish yo'li bilan aniqlash mumkin.

Material va metodlar

Mazkur tadqiqot jarayonida uchta savolga javob topishga harakat qilindi: birinchidan, mamlakatimizda jinoyat qonunchiligida shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning qanday turlari uchun javobgarlik belgilangan va ularning ijtimoiy xavfliligi darajasi qanday; ikkinchidan, shaxsning ozodligiga qarshi har bir jinoyat orqali qanday ijtimoiy munosabatlarga zarar yetadi; uchinchidan, shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning obyekti yuzasidan qanday xulosalar bildirish mumkin?

Ushbu savollarga javob topish orqali mazkur tadqiqotda jinoyat qonunchiligini qo'llash amaliyoti materiallari va ushbu masalaga doir olimlarning asarlaridan foydalanildi hamda muallifning xulosa va mulohazalari ishlab chiqildi.

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda ilmiy bilishning tarixiy, tizimli, mantiqiy (analiz, sintez), qiyosiy-huquqiy, qonunni qo'llash amaliyotini tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Jinoyat huquqi fani nazariyasining tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, jinoyatning obyekti masalasini yechishga doir yagona konsepsiya yo'qligiga guvoh bo'lamiz.

Bu borada konseptual jihatdan bir-biriga zid bo'lgan bir qancha ta'limotlar ilgari surilgan. V.D. Spasovich boshchiligidagi bir guruh mualliflar [2, 94-b.] "subyektiv huquq" nazariyasining tarafdorlari bo'lishgan. Ular jinoyatning predmeti va obyekti tushunchalarini bir xillashtirganlar hamda o'zlari ishlab chiqqan yagona tushunchani "biror kimning davlat tomonidan jazo vositasida qo'riqlanadigan huquqi" deb tavsiflaganlar. Olimlar o'z xulosalarini huquq subyektiv xususiyat kasb etishi, inson yoki shaxslar guruhiga tegishli bo'lishi va jinoyat har doim biron-bir shaxsga qarshi sodir etilishi, binobarin, har qanday jinoyatning predmeti faqat shaxs bo'lishi mumkinligi bilan asoslaganlar. A.F. Kistyakovskiy ham shu konsepsiyaga qo'shilgan va mol-mulk hamda hayvonlar jinoyatning obyekti deb e'tirof etilishi mumkin, chunki ularga inson mulk huquqida egalik qiladi, deb hisoblagan.

U, jumladan, shunday deb yozgan: "umuman olganda, jinoyatning obyekti sifatida faqat inson, u ijtimoiy mavjudot sifatida yaratuvchi barcha huquqlar va muassasalar bilan birga e'tirof etilishi mumkin. Shu tufayli ham jinoyatning u yoki bu darajada asosiy obyektlari hisoblanadigan, ta'bir joiz bo'lsa, tabiat tomonidan yaratilgan obyektlar – hayot, sog'liq, ozodlik, sha'n va qadr-qimmatdan tashqari ashyolar, hayvonlar, muassasalar ham ma'lum nuqtayi nazar jinoyatning obyektlari hisoblanadi" [3, 310-b.].

Subyektiv huquq nazariyasining muxoliflari jinoiy tajovuzdan bevosita buziladigan yoki jabr ko'radigan narsa, ya'ni jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan jamoat manfaati yoki xususiy manfaat jinoyatning obyekti bo'lishi mumkin [4, 234-b.], degan fikrni ilgari surganlar.

Jinoyatning obyekti tushunchasining uchinchi ta'rifi ham mavjud bo'lgan. Uning tarafdorlari jinoyatning obyekti ikki yoqlama xususiyatga ega [5, 31-32-b.], degan fikrni asoslashga harakat qilganlar. Ularning mulohazalari mantiqiga ko'ra, jinoyatning obyekti – bu ham huquq normasi, ham muayyan qadriyat (manfaat)ni o'z ichiga oluvchi kompleks tushunchadir. N.D. Sergiyevskiy qayd etganidek, "har qanday jinoiy qilmish o'z mohiyatiga ko'ra, ijobiy huquq normalarini buzuvchi shunday bir harakat hisoblanadiki, u ayrim shaxslar yoki butun jamiyatga moddiy yoki ideal zarar yetkazish jihatini o'zida mujassamlashtirishi shart" [6, 400-b.].

1917-yil oktabr oyida sodir bo'lgan to'ntarish chor Rossiyasining siyosiy va ijtimoiy tuzumini vayron qilish bilan bir qatorda, mamlakatning jinoyat qonunchiligi siyosatida ham tub o'zgarishlar yasadi. Sho'ro jinoyat huquqining ilk normativ-huquqiy hujjatlarida ularning asosiy vazifasi mehnatkash omma manfaatlariga mos keluvchi ijtimoiy munosabatlarni qo'riqlashdan iborat ekanligi qayd etiladi. Chunonchi, 1919-yilda qabul qilingan RSFSR jinoyat huquqi bo'yicha rahbarlik asoslarida jinoyat huquqi va jinoyat tushunchasiga ta'rif berishda ijtimoiy munosabatlar jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan obyekt sifatida to'g'ridan to'g'ri ko'rsatib o'tiladi (2-, 3-, 5-bandlar). Keyinchalik qabul qilingan qonun hujjatlari (1922-yilgi RSFSR JK, 1924-yilgi SSR Ittifoqi va ittifoqdosh respublikalar jinoyat qonunchiligidan asosiy negizlari, 1926-yilgi O'zSSR JK, 1958-yilgi SSR Ittifoqi va ittifoqdosh respublikalar jinoyat qonunchiligi asoslari, 1959-yilgi O'zSSR JK)da ham ijtimoiy munosabatlarning muayyan majmualariga jinoyat obyekti sifatida ishora qilinadi. B.S. Nikiforov shaxsga

qarshi jinoyatlarni nazarda tutgan holda, shunday deb yozadi: “Bunday hollarda jinoyatning obyekti ijtimoiy munosabatlarning o‘zlari emas, balki ularning subyektlari hisoblanishini ta’kidlovchi darsliklarning mualliflaridan farqli ravishda, biz ijtimoiy munosabatlarning subyektlari mazkur munosabatlarning tarkibiy qismini tashkil etadi va shu tufayli ham jinoyatning obyekti tushunchasining mazmuniga ular ham, bular ham kiritilishi shart, deb hisoblaymiz” [7, 132-b.]. N.E. Martinenko jinoyatning obyekti xususidagi odatdagi nuqtayi nazarga tayangan holda, insonga tajovuz predmeti sifatida qaraydi [8, 10-b.]. Bizning nazarimizda, bu fikrga qo‘shilish mumkin emas. Zero, inson hayoti, sog‘lig‘i va boshqa nomoddiy qadriyatlarini moddiylashtirish yo‘l qo‘yib bo‘lmaydigan bir holdir.

Jinoyat huquqi nazariyasida ba’zi bir olimlar “qadriyat” va “manfaat” kategoriyalarini bir xillashtirishga asoslangan yondashuvni tanqid qiladilar. Masalan, A.N. Krasikovning fikriga ko‘ra, hamonki jinoyat huquqi moddiy huquq ekan, u jinoyatlardan manfaatlarni emas, balki jamiyatda mavjud bo‘lgan va jinoyat qonunida belgilangan qadriyatlar yig‘indisini qo‘riqlaydi. Shu bilan bir vaqtda, muallif huquq bilan mustahkamlangan manfaat huquqiy qadriyatga aylanishini ta’kidlaydi [9, 66-b.]. Bizning nazarimizda, bu masala xususida M.R. Snaxova juda to‘g‘ri fikrni ilgari surgan. U “qadriyatlar” yoki “manfaatlar”ni jinoyat obyekti sifatida e’tirof etish imkoniyati to‘g‘risida mulohaza yuritir ekan, “mazkur masala bo‘yicha kelishmovchiliklar – bu jiddiy emas, balki faqat yuzaki kelishmovchiliklardir. Aslini olganda, turli mualliflar ayni bir ijtimoiy hodisaga turli nuqtayi nazarlardan yondashadilar” [10, 21-b.].

Tarixiy rivojlanishning turli bosqichlarida mavjud bo‘lgan jinoyatning obyekti xususidagi asosiy konsepsiyalar tahlili quyidagi xulosaga kelish imkonini beradi: huquq bir insonning manfaatlarini boshqa insonning tajovuzlaridan himoya qiladi. Tegishli ravishda bu manfaatlar ularning o‘rtasidagi huquq normasi bilan tartibga solinuvchi muayyan o‘zaro munosabatlardan kelib chiqadi. Shu jihatdan olganda, M.H. Rustamboyevning jinoyat obyektiga bergan quyidagi ta’rifiga qo‘shilish mumkin: “Jinoyat obyekti – bu jinoiy tajovuz qaratilgan va ana shu tajovuz orqali unga zarar yetkazilishi mumkin bo‘lgan Jinoyat kodeksi bilan qo‘riqlanadigan ijtimoiy munosabatlardir” [11, 112-b.]. Biz ko‘rib chiqayotgan holda, bunday munosabat sifatida insonning shaxsiy erkinligi (ozodligi)ni ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlar amal qiladi.

Ma’lumki, jinoyat obyekti gorizontal va vertikal yo‘nalish bo‘yicha tasniflanadi. Vertikal yo‘nalish bo‘yicha jinoyat obyekti to‘rt turga, ya’ni umumiy, maxsus, turdosh va bevosita obyektlarga ajratiladi. Gorizontal yo‘nalish bo‘yicha esa bevosita asosiy, bevosita qo‘shimcha va bevosita fakultativ obyektlarga bo‘linadi.

Jinoyatning umumiy obyekti jinoyat qonuni bilan qo‘riqlanadigan umumiy munosabatlardan kelib chiqadi. Bunday munosabatlar doirasi JKning 2-moddasida belgilangan. Ushbu qoidadan kelib chiqadigan bo‘lsak, shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning umumiy obyekti shaxsni jinoyat-huquqiy muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi.

Shuni qayd etish lozimki, ayrim olimlar jinoyat qonunining bo‘lim va boblari jinoyatning maxsus va turdosh obyektlariga ko‘ra tuzilishi kerak [12, 18-b.], deb

hisoblaydi. Shu o'rinda A.S. Yakubovning "Jinoyat kodeksi Maxsus qismi tizimini tuzish uchun maxsus obyekt asos bo'lishi kerak" [13, 47-b.], degan fikri katta ahamiyatga ega. Ba'zilar JKning bo'limlari maxsus obyektga asosan, bobi turdosh obyektga qarab, moddasi esa bevosita obyektiga ko'ra tuzilishi lozim [14, 112-113-b.], deydi. N.I. Vetrovning fikriga ko'ra, JK Maxsus qismi normalari qilmishning maxsus obyektiga asosan tizimlashtirilgan. U har bir bo'lim yoki hatto bob ham o'zining maxsus obyektiga ega [15, 114-b.], deydi. Bizning fikrimizcha, qonun chiqaruvchi tomonidan maxsus obyekt o'xshash bo'lgan jinoyatlar JK Maxsus qismi bo'limlariga, ular orasidan turdosh obyekt o'xshash bo'lgan jinoyatlar esa boblarga ajratib joylashtirilgan. Shu nuqtayi nazardan olib qarasak, shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning maxsus obyekt shaxsning huquq va erkinliklarini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar, turdosh obyekt esa shaxsning ozodligi, erkinligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlardir, degan xulosa chiqarish mumkin.

Shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning bevosita obyektlari esa to'g'ridan to'g'ri alohida moddalarda ifodalanishini inobatga olsak, shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning bevosita obyektlarini ushbu bob tarkibidagi jinoyatlar doirasida alohida tartibda tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Avvalo, tahlilimizni odam savdosi jinoyatining obyektidan boshlasak. Odam savdosida bevosita tajovuz shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmatiga qaratiladi. Jumladan, A. Otajonovning fikricha, ushbu jinoyatning bevosita obyekt shaxsning ozodligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi [16, 173-b.]. M.H. Rustamboyevning qayd etishicha, odam savdosining bevosita obyektini shaxsning shaxsiy erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini kafolatlovchi, shuningdek, jabrlanuvchining hayoti va sog'lig'i daxlsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar tashkil etadi [17, 194-b.]. Sh. Hamroyeva esa "odam savdosining obyekt – bu ijtimoiy munosabatlarning majmuasi bo'lib, ular odamning hayoti, erkinligi, shon-sharafi va qadr-qimmati kabi qadriyatlar, sog'lig'i va ijtimoiy yaxlitligiga asoslanadi" [18, 63-b.], deb ta'kidlaydi. F.Taxirovning ta'biricha, jinoyatning obyekt jabrlangan shaxslarning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmati hisoblanadi [19, 132-b.]. Xuddi shunday fikr R. Kabulov va Z.Gulyamov [20, 5-b.] tomonidan ham ilgari surilgan. M.A. Rajabova "shaxsning ozodligi bilan bog'liq sha'ni jinoyat obyekt" [21, 93-b.], deb baholaydi. V.S. Komissarova "odam savdosi jinoyatining obyekt bu – shaxsning jismoniy erkinligi va boshqa ijtimoiy foydali faoliyat bilan shug'ullanishiga bo'lgan huquqlari" [22, 10-b.], deb ta'kidlaydi. Yuqoridagi fikrlarga qo'shilgan holda, hozirgi kunda ushbu turdagi jinoiy qilmishni kvalifikatsiya qilishga oid fikrlarni o'rganib chiqib, shuni aytish mumkinki, odam savdosi va odamlarni ekspluatatsiya qilish uchun jalb qilishda nafaqat shaxsning ozodligi, balki sha'ni va qadr-qimmati ham poymol bo'ladi.

So'nggi yillarda chop etilayotgan adabiyotlarda odam savdosining obyekt doirasi kengaytirilganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan, shu yuzasidan olib borilgan tadqiqotda "odam savdosi va odamlarni ekspluatatsiya qilish uchun jalb qilish jinoyatining obyektini o'xshash jinoyatlardan farqlar ekanmiz, ushbu jinoyatning obyektini shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmati va erkin mehnat qilish huquqidir" [23, 25-b.], deb qayd etilgan. Aslida, erkin mehnat qilish huquqi umumiy holatda

erkinlik va ozodlik tushunchalarining tarkibiy qismi sifatida qaralishi mumkin. Ammo biz umumiy obyekt haqida emas, balki bevosita obyekt, ya'ni qilmish orqali bevosita tajovuz qilinadigan yoki shunday xavf ostida qoladigan munosabat haqida fikr bildirar ekanmiz, erkin mehnat qilish huquqini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlarni ham odam savdosining bevosita asosiy objekti doirasida deb qabul qilishimiz lozim. Zero, Xalqaro mehnat tashkilotining Zo'raki va majburiy mehnatning barcha shakllarini bartaraf etish to'g'risidagi tavsiyalarida shaxsni azoblovchi va og'ir ahvolga solib qo'yuvchi har qanday mehnat turi taqiqlangan [24, 130-b.]. Qolaversa, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 37-moddasida ham fuqarolarning mehnat qilish huquqi muhofaza qilinadi va unga ko'ra har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalaniş huquqiga ega. Mazkur turdagi jinoyat ishlarining tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, aksariyat hollarda jabrlanuvchilar o'zlari xohlamagan tarzdagi mehnat sharoitlari va mehnat turlariga majburiy ravishda jalb qilinadilar va bevosita mehnat qonunchiligida nazarda tutilgan huquqlardan mahrum etiladilar.

Yuqoridagi tahlillardan xulosa qilish mumkinki, odam savdosining bevosita asosiy objekti shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmati va erkin mehnat qilish huquqini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi.

A.S. Yakubovning ko'p obyektli jinoyatlarda bevosita obyektning farqi u asosiy, qo'shimcha va fakultativ obyektlarga bo'linishi [25, 97-b.], degan fikrlariga qo'shilgan holda, odam savdosi va odamlarni ekspluatatsiya qilish uchun jalb qilish ko'p obyektligi bilan jamiyat xavfsizligiga tahdid soladi, deb aytish mumkin.

Ayrim hollarda odamlar shahvoniy maqsadda yoki majburiy mehnatda ekspluatatsiya qilish uchun yollanadi va ular bevosita ekspluatatsiya vaqtida turli jismoniy qiynoqlarga duch keladilar, natijada ularning sog'lig'iga ham zarar yetadi. M.Qodirovning fikricha, "odamlardan foydalanish uchun ularni yollashning objekti nafaqat shaxsning ozodligi, balki qadr-qimmati va sog'lig'i ham hisoblanadi" [26, 102-104-b.]. Aldangan qizlar tuban ishlar bilan shug'ullanishdan bosh tortsalar, bir necha kun ovqatsiz, qamab qo'yilib, do'pposlanib, qiynoqqa solingan [27, 95-b.], deb ta'kidlaydi M.A. Rajabova. Ushbu fikrlarga qo'shilgan holda, aytish mumkinki, shahvoniy yoki boshqa maqsadlarda ekspluatatsiya qilinayotgan vaqtda jabrlanuvchini urish, do'pposlash, qiynash, nomusga tegish oqibatida ularning sog'lig'iga zarar yetkazilishi mumkin. Shu sababdan ham shaxsning hayoti yoki sog'lig'i daxlsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar odam savdosining bevosita qo'shimcha objekti sifatida baholanadi.

Keyingi tahlil qilinadigan masala ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilishning objekti masalasi hisoblanadi.

Mazkur jinoyatning bevosita obyektini tahlil qilar ekanmiz, olimlar o'rtasida turli yondashuvlar mavjudligini ko'ramiz. M.H. Rustamboyevning qayd etishicha, jinoyatning bevosita objekti ayol kishining erki va qadr-qimmati, uning erga tegish yoki eri bilan birga yashashda davom etish masalasini mustaqil hal qilish erkinligini kafolatlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi [28, 193-b.]. M. Kadirov mazkur jinoyatning obyektini nikoh munosabatlarida ayolning ozodligi [26, 105-b.], A. Otajonov

esa “ayol kishining erki va qadr-qimmatini, uning eri bilan birga yashashda davom etish masalasini mustaqil hal qilish erkinligini kafolatlovchi ijtimoiy munosabatlar” [16, 182-b.], deb baholaydi.

Bizningcha, ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to‘sqinlik qilishning bevosita asosiy obyekti ayolning nikohga oid munosabatlarda erkinligi hamda ozodligini ta‘minlovchi ijtimoiy munosabatlar, bevosita qo‘shimcha obyekti esa ayolning hayoti yoki sog‘lig‘i daxlsizligini ta‘minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi.

Shaxsning ozodligiga qarshi jinoyat sifatidagi odam o‘g‘irlashning obyektiga to‘xtaladigan bo‘lsak, tadqiqotchilar tomonidan ushbu jinoyatning bevosita obyekti turlicha ta‘riflanadi. Masalan, R.E. Oganyan odam o‘g‘irlashning bevosita obyekti sifatida uning erkinligi va shaxsiy daxlsizligini e‘tirof etadi [29, 99-b.]. Shunga o‘xshash fikrni R.A. Adelxanyan ham ilgari suradi. Erkinlik deganda, u iroda, kenglik, o‘z ixtiyoricha ish ko‘rish imkoniyati; erksizlik, o‘zganing hukmiga tobelikning yo‘qligi; insonning o‘z manfaatlarini, maqsadlariga muvofiq harakat qilish va yo‘l tanlashni amalga oshirish qobiliyatini tushunadi. Daxlsizlik esa mazkur muallif fikriga ko‘ra, muayyan shaxs yoki predmetga daxl etishi mumkin bo‘lmagan narsadir [30, 29-b.]. M.H. Rustamboyevning ta‘kidlashicha, odam o‘g‘irlashning bevosita obyekti odamlarning istagan yerda bo‘lish erkinligini kafolatlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi [31, 195-b.].

F. Taxirov ham ushbu jinoyatning obyekti yuzasidan shunday fikr bildirgan, ya‘ni “mazkur jinoyatning obyekti odamning erkinligi, istagan yerida bo‘lish erkinligi hisoblanadi” [19, 135-b.]. M. Kadirov ham odam o‘g‘irlashning obyekti “o‘g‘irlangan yoki olib qochilgan shaxsning shaxsiy ozodligidir” [26, 106-b.], deb baholaydi. S. Yuldashev o‘z tadqiqotlarida odam o‘g‘irlashning bevosita obyekti insonning jismoniy erkinligidir [32, 117-b.], degan xulosaga keladi. E.F. Pobegaylo odam o‘g‘irlash jinoyatining obyektiga insonning shaxsiy (jismoniy) ozodligini kiritadi [33, 112-b.]. S.V. Borodin fikriga ko‘ra, odam o‘g‘irlashning obyekti insonning bir joydan boshqa joyga erkin ko‘chib yurish va o‘zi turgan joyini belgilashga bo‘lgan qonuniy huquqidir [34, 398-b.]. M. Lisov odam o‘g‘irlashning obyekti sifatida uning jismoniy erkinligi va uni zo‘rlilik ishlatib tutqunlikka olish hamda unga buyum singari egalik qilish mumkin emasligini nazarda tutuvchi insoniy qadr-qimmatini ko‘rsatadi [35, 41-b.]. V.I. Zubkova insonning shaxsiy erkinligini odam o‘g‘irlash jinoyatining bevosita obyekti deb hisoblaydi [36, 214-b.].

Insonning jismoniy erkinligiga yetkazilgan ziyonning hajmi ham uning jismoniy erkinlikni istisno qiladigan holatda saqlanish muddati, ham saqlash sharoitlari bilan belgilanadi. O‘g‘irlangan odam sovuq va zax yerto‘lada, qo‘llariga kishan solingan holatda bir necha oy saqlangan hollar ma‘lum.

Maxsus, turdosh va bevosita obyektlar bilan bir qatorda (“vertikal” tasniflash) asosiy, qo‘shimcha va fakultativ obyektlar (“gorizontal” tasniflash) ham ajratiladi. Ayni holda gap bir vaqtning o‘zida jinoyat qonuni bilan qo‘riqlanadigan ikki yoki undan ortiq ijtimoiy munosabatlarga tajovuz qiluvchi qilmishlar haqida boradi. Bunda mazkur tajovuz obyektlaridan biri asosiy muqarrar, qolganlari esa qo‘shimcha

muqarrar yoki fakultativ nomuqarrar obyektlar hisoblanadi. Asosiy obyektga ziyon, birinchi navbatda, yetkaziladi, u doim yuzada turadi va jinoyatning maxsus obyekti tarkibiga kiradi [37, 100-b.].

F. Taxirov va M. Kadirovning ishlarida odam o'ldirishning bevosita qo'shimcha va bevosita fakultativ obyektlari ajratilmagan. M.H. Rustamboyev "mazkur jinoiy qilmishning fakultativ obyekti jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'i bo'lishi mumkin" [31, 195-b.], deb qayd etadi. Ammo bu fikr ham, bizningcha, noto'g'ri. Chunki tahlil qilinayotgan jinoyatda jabrlanuvchining hayoti yoki sog'lig'ini ta'minlovchi munosabatlar bevosita qo'shimcha obyekt hisoblanadi. Zero, qo'shimcha obyekt JK 137-moddasi bilan bilan qo'riqlanadigan asosiy obyekt (inson ozodligi)ga tajovuz qilish natijasida xavf ostida qoladigan ijtimoiy munosabat turidir. Mazkur masala yuzasidan M.H. Rustamboyevning JK Umumiy qismi bo'yicha ishlarida to'g'ri xulosa berilgan. Masalan, "JK 104-moddasining 3-qismi "d" bandida nazarda tutilgan qasddan badanga og'ir shikast yetkazish natijasida o'lim kelib chiqishi jinoyatida tajovuz ikkita obyektga qaratiladi: shaxsning sog'lig'ini ta'minlovchi ijtimoiy munosabat va shaxsning hayotini ta'minlovchi ijtimoiy munosabat. Bu obyektlarga nisbatan tajovuzning bo'lmasligi moddaning aynan shu qismi va shu bandidagi jinoyat tarkibini istisno qiladi. Jabrlanuvchining o'limi, bir tomondan, qo'shimcha obyekt, ikkinchi tomondan, aybdorning ijtimoiy xavfli qilmishi oqibati hisoblanadi" [38, 143-b.]. JK 137-moddasi uchinchi qismi "b" bandida esa og'ir oqibatlarga sabab bo'lgan qilmish, boshqacha aytganda, asosiy obyektga zarar yetkazish orqali qo'shimcha obyektga zarar yetkazish holati uchun, ya'ni odam o'g'irlash orqali o'g'irlangan shaxsning hayoti yoki sog'lig'iga zarar yetkazilganligi uchun javobgarlik belgilangan.

Shunday qilib, bu yerda gap bir vaqtning o'zida ikki obyektga tajovuz qiluvchi qilmishlar haqida boradi. Bu turdagi qilmishlarga javobgarlikni og'irlashtiruvchi holatlarda odam o'g'irlashni ham kiritish mumkin. Masalan, javobgarlikni og'irlashtiruvchi va javobgarlikni og'irlashtiruvchi alohida holatlarda odam o'g'irlashning qo'shimcha obyekti inson hayoti, sog'lig'i va xavfsizligi hisoblanadi (JK 137-moddasining ikkinchi va uchinchi qismlari).

Odam o'g'irlash jinoyatini sodir etishda hayot va sog'liq uchun xavfli bo'lmagan zo'rlik ishlatilgan holda, insonning jismoniy erkinligi qilmishning bevosita obyekti bo'lib qoladi. Shaxsning jismoniy daxlsizligi esa jinoyatning fakultativ obyekti bo'ladi. Bunday vaziyatda shaxsning harakatlari faqat JK 137-moddasining birinchi qismi bilan (javobgarlikni og'irlashtiruvchi boshqa holatlar bo'lmagan holda) kvalifikatsiya qilinadi.

Bizning fikrimizcha, jabrlanuvchi jinoyat-huquqiy tushunchasi jinoiy tajovuz obyekti bilan birga tahlil qilinishi lozim. Bunda mutaxassislarning inson umuman jinoyatning, shu jumladan, uning jismoniy erkinligiga tajovuz qiluvchi qilmishlarning ham predmeti bo'lishi mumkin emas [39, 208-b.], degan fikriga qo'shilish, bizningcha, o'rinli bo'ladi.

Yuqoridagi mualliflarning fikrlaridan ko'rinib turibdiki, ularning o'rtasida yetarlicha farqlar mavjud. Eng asosiysi, konseptual yondashuvda. Ya'ni ayrim mualliflar (F. Taxirov, M. Kadirov va boshqalar) "qadriyatlar va manfaatlar – jinoyat

obyekti”, aksariyati (masalan, M.H. Rustamboyev) esa “ijtimoiy munosabatlar – jinoyat obyekti” degan konsepsiyani ilgari surishgan.

Biz jinoyatning obyekti – bu ijtimoiy munosabat degan konsepsiyaga qo‘shilgan holda, shuni ta’kidlamoqchimizki, odam o‘g‘irlashning bevosita asosiy obyekti shaxsning o‘zi istagan joyda bo‘la olish, o‘zi istagan shaklda yashash huquqini kafolatlovchi ijtimoiy munosabatlardir. Bevosita qo‘shimcha obyekti esa o‘g‘irlangan shaxsning hayoti yoki sog‘lig‘ini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlar, bevosita fakultativ obyekti boshqa shaxslarning hayoti yoki sog‘lig‘ini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlardir. Bu shaxslar o‘g‘irlangan shaxsning yaqin qarindoshlari yoki boshqa yaqin kishilari bo‘lishi mumkin.

Zo‘rluk ishlatib, g‘ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilishning obyekti masalasiga to‘xtalsak.

O‘zbekiston Respublikasining amaldagi jinoyat qonunida nazarda tutilgan zo‘rluk ishlatib g‘ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish jinoyatining xususiyati shu bilan belgilanadiki, u har doim shaxsning bir joydan boshqa joyga ko‘chib yurish erkinligiga daxl etadi. Shaxsning bir joydan boshqa joyga ko‘chib yurish erkinligi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 28-moddasida mustahkamlangan: O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi respublika hududida bir joydan ikkinchi joyga ko‘chish, O‘zbekiston Respublikasiga kelish va undan chiqib ketish huquqiga ega. Qonunda belgilangan cheklashlar bundan mustasnodir. Bir joydan boshqa joyga ko‘chib yurish erkinligini: 1) insonning makonda o‘zi tanlagan yo‘nalishda bir joydan boshqa joyga ko‘chish yoki bunday ko‘chishdan o‘zini tiyish to‘g‘risidagi qarorni moneliqsiz qabul qilish; 2) mazkur qarorni moneliqsiz amalga oshirish imkoniyati sifatida tushunish, bizningcha, o‘rinli bo‘ladi.

Yashash va bo‘lib turish joyini tanlash erkinligi bir joydan boshqa joyga ko‘chib yurish erkinligining tarkibiy elementlaridan biri hisoblanadi. Bu ko‘rinishdagi shaxsiy erkinlikni shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlar to‘g‘risidagi normalar alohida qo‘riqlamaydi. Agar u jinoyat obyekti sifatida ko‘rsatilsa, ayni hol mazkur erkinlikka tajovuz mavjud bo‘lmagan taqdirda (jinoyat tarkibining elementi yo‘qligi tufayli), jinoiy ta‘qib qilish imkoniyatini istisno etadi. Ayni vaqtda shaxs o‘zi erkin tanlagan yashash yoki bo‘lib turish joyining makonida ham ozodlikdan mahrum qilinishi mumkin [40, 63-b.].

Odam o‘g‘irlash jinoyatidan farqli o‘laroq, zo‘rluk ishlatib g‘ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilishda jabrlanuvchi o‘zi yashab turgan muhitdan olib chiqib ketilmaydi, o‘g‘irlanmaydi, balki shu yerning o‘zida qoladi, lekin uning bir joydan boshqa joyga ko‘chish imkoniyati cheklanadi [41, 27-b.].

B.A. Blinderning fikriga ko‘ra, mazkur jinoyatning obyekti “shaxsning ozodligi, erkin harakat qilishidir” [42, 93-b.]. F.Taxirov “mazkur jinoyatning obyekti jabrlanuvchi shaxsning shaxsiy ozodligi” [19, 136-b.], deb hisoblaydi. M.Kadirov ham bu masalada xuddi shunday fikr bildiradi: “jinoyat obyekti shaxsning shaxsiy ozodligi bilan bog‘liq konstitutsiyaviy huquqlari hisoblanadi” [26, 108-b.]. M.H. Rustamboyevning qayd etishicha, mazkur jinoyatning bevosita obyekti jabrlangan shaxsning shaxsiy (jismoniy) erkinligini kafolatlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi. Ammo

F. Taxirov, M. Kadirov, M.H. Rustamboyev “shaxsiy ozodlik” va “jismoniy erkinlik” tushunchalariga ta’rif berishmagan. S. Yuldashev, R.D. Sharapov, A.V. Klimentkonig ishlarida “jismoniy erkinlik” tushunchasiga ta’rif berilgan, ya’ni “Shaxsning jismoniy erkinligi – bu insonning bir joydan boshqa joyga erkin ko’chib yurish va o’zining bo’lib turish joyini belgilash, shuningdek, o’z niyatlari va manfaatlariga muvofiq faol ish ko’rish imkoniyatini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlardir” [32, 117-b.; 43, 194-b.; 44, 12-b.].

JK sharhlarida “tahlil etilayotgan jinoyat zo’rlilik ishlatib g’ayriqonuniy tarzda shaxsning bir joydan ikkinchi joyga erkin ko’chishiga qarshilik ko’rsatishdir” [45, 170-b.], deb qayd etiladi. Bundan jinoyat obyekti shaxsning bir joydan ikkinchi joyga erkin ko’chib yurishini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlar degan xulosaga kelish mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, zo’rlilik ishlatib g’ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilishning bevosita asosiy obyekti shaxsning bir joydan ikkinchi joyga ko’chib yurishi, uning erkin yashashini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlardir. Bevosita qo’shimcha obyekt esa shaxsning hayoti yoki sog’lig’i daxlsizligini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Mazkur tadqiqotda qayd etilgan tahlillardan kelib chiqqan holda, quyidagi natijalarga e’tibor qaratish mumkin:

1. Jinoyat huquqi nazariyasi tahlili asosida jinoyat obyektni quyidagicha tizimlashtirish maqsadga muvofiq:

a) jinoyatning umumiy obyekti – qonun bilan qo’riqlanadigan, mazkur ijtimoiy-iqtisodiy tuzumning mohiyatini aks ettiradigan ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi;

b) jinoyatning maxsus obyekti – JK Maxsus qismining ayni bir bo’limiga kiritilgan moddalarda javobgarlik nazarda tutilgan jinoyatlar tajovuz qiladigan bir turdagi ijtimoiy munosabatlar majmuyi;

d) jinoyatning turdosh obyekti – JK Maxsus qismining ayni bir bobiga kiritilgan moddalarda javobgarlik nazarda tutilgan jinoyatlar tajovuz qiladigan bir turdagi ijtimoiy munosabatlar majmuyi;

e) jinoyatning bevosita obyekti – bir yoki bir nechta jinoyatlar tajovuz qiladigan ijtimoiy munosabatlar turi.

2. Tadqiqot natijasida shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlar umumiy, maxsus va turdosh obyektlari yuzasidan quyidagi xulosalarga kelindi:

– shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning umumiy obyekti shaxsni jinoyat-huquqiy muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi;

– shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlar maxsus obyekti shaxsning huquq va erkinliklarini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi;

– shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning turdosh obyekti shaxsning ozodligi, erkinligini ta’minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi.

3. Tadqiqot natijasida shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlarning bevosita obyekti odam savdosi, ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to’sqinlik qilish, odam o’g’irlash, zo’rlilik ishlatib g’ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish jinoyat tarkiblari bo’yicha alohida tadqiq qilindi va tegishli xulosalar ishlab chiqildi.

Xulosalar

Mamlakatimizda shaxsga qarshi jinoyatlar umumiy tadqiqotlar nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilgan bo'lib, ushbu toifadagi jinoyatlar tarkibi, shu jumladan, mazkur jinoyatlarning obyekti tahlili bilan bog'liq bo'lgan nazariy va amaliy masalalar so'nggi yillarda nashr etilgan yuridik adabiyotlarda zarur darajada tizimli va to'liq yoritilmagan. Shu sababli mazkur maqolada tadqiq etilgan masala tergov va sud amaliyotidagi shaxs ozodligiga qarshi jinoyat tarkibi belgilarini aniqlash, bunday jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish, ularni o'xshash va boshqa jinoyat tarkiblaridan farqlash bilan bog'liq bir qator muammolarni bartaraf etishga yordam beradi.

REFERENCES

1. Mezhdunarodnyye akty o pravakh cheloveka [International human rights instruments]. Collection of documents. Moscow, 1998, p. 56.
2. Spasovich V.D. Uchebnik ugovnogo prava [Textbook of criminal law]. A common part. St. Petersburg, 1863, p. 94.
3. Kistyakovskiy A.F. Elementary General Law Textbook with a detailed presentation of the beginnings of Russian criminal law. A common part. Kyiv, 1882, p. 310.
4. Kolokolov G.V. Criminal Law: Lectures. Moscow, 1896, p. 234.
5. Tagantsev N.S. Russian criminal law. Lectures. Part General. Moscow, 1994, vol. 1, pp. 31–32.
6. Sergievskiy N.D. Russian criminal law: Lecture guide. A common part. St. Petersburg, 1915, p. 400.
7. Nikiforov B.S. The object of the crime according to Soviet criminal law. Moscow, 1960, p. 132.
8. Martynenko N.E. Abduction of a person: concept, composition analysis and qualification issues. Lecture. Moscow, 1998, p. 10.
9. Krasikov A.N. Crimes against the human right to life. Saratov, 1999, p. 66.
10. Snakhova M.R. Criminal-legal protection of personal freedom of citizens. PhD thesis. Moscow, 2000, p. 21.
11. Rustambayev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar [Comments on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Yuridik adabiyotlar Publ., 2021, vol. 1, p. 112.
12. Zdravomyslov B.V., Karaulov V.F. et al. Criminal law of the Russian Federation. Special part. Ed. B.V. Zdravomyslov. Moscow, Jurist Publ., 2000, p. 18.
13. Yakubov A.S. Preconditions for Criminal Law Reform in the Republic of Uzbekistan. Tashkent, 1994, p. 47.
14. Afinogenov S.V., Ermakova L.D. et al. Criminal law of the Russian Federation. A common part. Ed. B.V. Zdravomyslov. Moscow, Jurist Publ., 1999, pp. 112–113.
15. Vetrov N.I. Criminal law. A common part. Moscow, Unity, 1999, p. 114.

16. Kabulov R., Otajonov A. et al. Jinoyat huquqi [Criminal law]. Special part: Textbook. Ed. Sh.T. Ikramov. Tashkent, MIA Academy of the Republic of Uzbekistan, 2014, p. 173.

17. Hamrayeva Sh. Odam savdosi – xalqaro muammo [Human trafficking is an international problem]. Tashkent, Fan, 2011, p. 63.

18. Rustambayev M.H., Taxiroy F., Erkaxodjayev A.K. Jinoyat huquqi [Criminal law]. Ed. Y.M. Karaketov. Tashkent, Iqtisodiyot va huquq dunyosi, 2000, p. 132.

19. Kabulov R., Gulyamov Z. et al. Odamlardan foydalanish uchun ularni yollashni tergov va kvalifikatsiya qilish [Investigate and qualify the recruitment of people for use]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2005, p. 5.

20. Rajabova. M.A. Traffik jinoyati (odam savdosi) qonunchilik va javobgarlik. Jinoiy jazolarni liberallashtirish: ilmiy-amaliy tahlil [Trafficking crime (trafficking in human beings) legislation and liability. Liberalization of criminal penalties: a scientific and practical analysis]. Tashkent, Adolat, 2005, p. 93.

21. Russian criminal law. Special part. Ed. V.S. Komissarov. St. Petersburg, Peter Publ., 2008, p. 103.

22. Rustamboyev M.H., Abdurasulova Q.R., Niyozova S.S., Qurbonov N.B. Odam savdosiga qarshi kurash muammolari [Problems of combating human trafficking]. Ed. O.G. Zokirova. Tashkent, TSIL, 2011, p. 25.

23. Xalqaro Mehnat Tashkilotining asosiy konvensiyalari va tavsiyalari [The main conventions and recommendations of the International Labor Organization]. Tashkent, National Center of the Republic of Uzbekistan for Human Rights, 2008, p. 130.

24. Yakubov A.S. Theoretical problems of forming the legal basis for the doctrine of crime. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1996, p. 97.

25. Kadyrov M.M. Criminal law of the Republic of Uzbekistan. Special part: Textbook. Tashkent, Adolat Publ., 1997, pp. 102–104.

26. Rajabova M.A. Jinoiy jazolarni liberallashtirish: ilmiy va amaliy tahlil. Tashkent, Adolat Publ., 2005, p. 95.

27. Rustambayev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi [Course of Criminal Law of the Republic of Uzbekistan]. Crimes against the person. Crimes against peace and security. Tashkent, ILM ZIYO, 2011, vol. 3, p. 193.

28. Oganyan R.E. Kidnapping: historical and legal issues. Moscow, 2001, p. 99.

29. Adelhanyan R.A. Kidnapping investigation. Moscow, 2003, p. 29.

30. Rustambayev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi [Course of Criminal Law of the Republic of Uzbekistan]. Crimes against the person. Crimes against peace and security. Tashkent, ILM ZIYO, 2011, vol. 3, p. 195.

31. Yuldashev S. Odam o'g'irlash jinoyatining obyekti [The object of the crime of kidnapping]. *Bulletin of the Tashkent State Legal Institute: scientific and theoretical publication*, 2011, no. 1, Tashkent, TSIL, 2011, p. 117.

32. Criminal law of Russia. Special Part. Ed. G.N. Borzenkova, V.S. Komisarova. Moscow, 1998, p. 112.

33. Criminal law. Part General. Part Special. Ed. L.D. Gaukhmana, L.M. Kolodkina, S.V. Maksimov. Moscow, 1998, p. 345.
34. Lysov M. Responsibility for illegal imprisonment, kidnapping and hostage-taking. *Russian Justice*, 1994, no. 5, p. 41.
35. Tatsiy V.Ya. Object and subject of crime in Soviet criminal law. Kharkov, 1988, p. 100.
36. Frolov E.A. Controversial issues of the general doctrine of the object of the crime. Collection of works. Sverdlovsk, 1969, iss. 10, p. 208.
37. Kovalev A.P. Illegal imprisonment. Moscow, INFRA - M Publ. 2003, p. 63.
38. Belyaeva N., Oreshkina T. Qualification of crimes infringing on the personal freedom of a person. *Legality*, 1994, no. 4, p. 27.
39. Sharapov R.D. Physical violence in criminal law. St. Petersburg, 2001, p. 194.
40. Klimenko A.V. Criminal-legal characteristics of kidnapping. Abstract of PhD thesis. Moscow, 2004, p. 12.
41. Ahmedov B.A., Blinder B.A., Zakutsky S.G. et al. Sovet jinoyat huquqi [Soviet criminal law]. Special part. Ed. B.A. Akhmedov. Tashkent, Uqituvchi Publ., 1983, p. 93.
42. Sharapov R.D. Physical violence in criminal law. St. Petersburg, 2001, p. 194.
43. Klimenko A.V. Criminal-legal characteristics of kidnapping. Abstract of PhD thesis. Moscow, 2004, p. 12.
44. G'ulomov Z.X., Zufarov R.A., Kabulov R. et al. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar [Comments on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Adolat Publ., 1997, p. 170.

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

4 / 2022

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

Q. Abdurasulova

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

Y. Kolenko

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

N. Salayev

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

Mas'ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Jurnal 2023-yil 1-fevralda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 7,9 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 9.

TDYU tipografiyasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti